

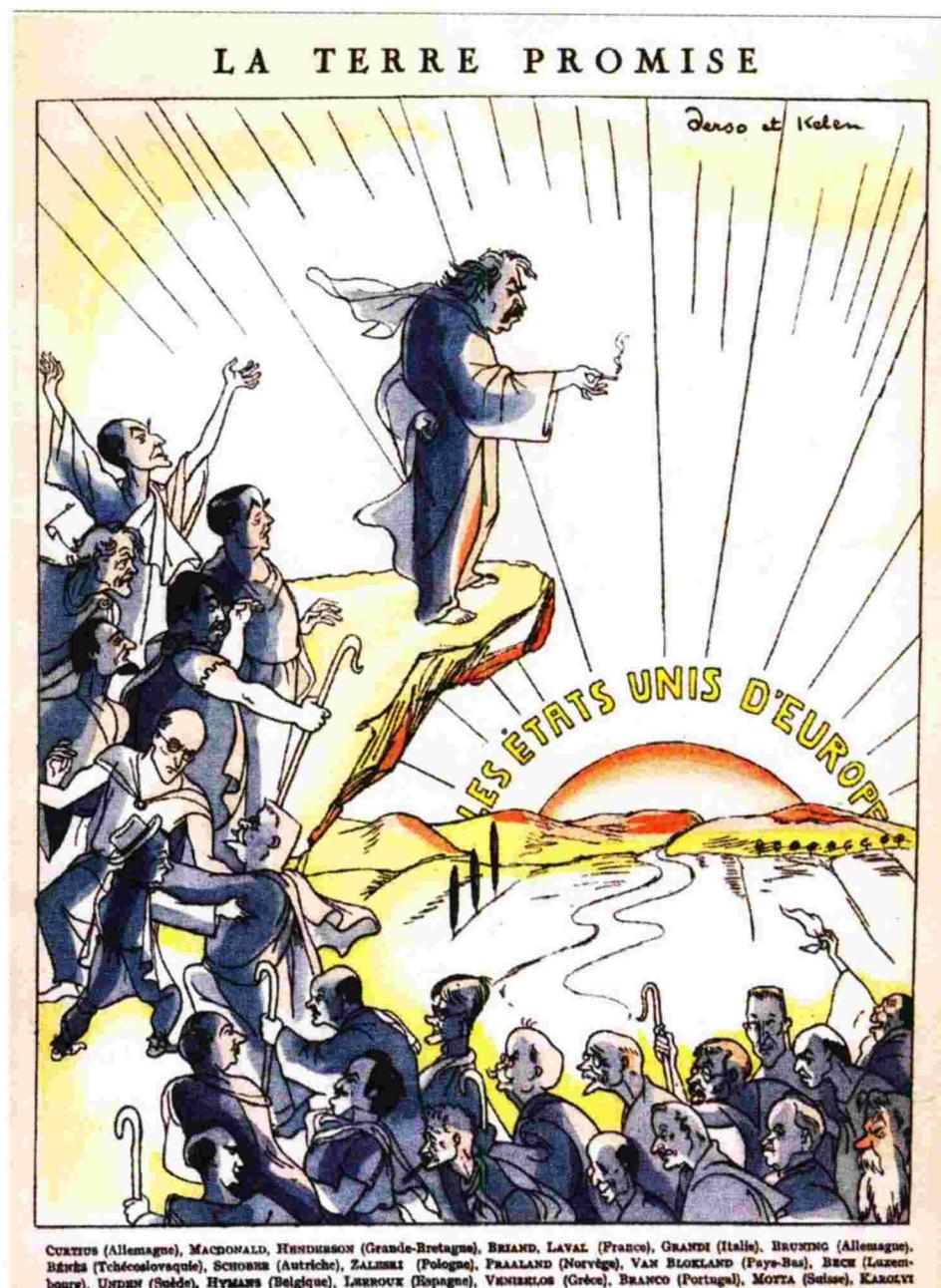
Η Ευρώπη των ονείρων μας

Από τον ΔΗΜΗΤΡΗ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟ

«Γιατί η Ευρώπη, ακόμα και αμαρτωλή, θα είναι, κατ' ανάγκην, λιγότερο αμαρτωλή από το έθνος». Με αυτή τη σύγκριση προς τα κάτω τελείωνε τον περίφημο Λόγο προς το ευρωπαϊκό έθνος, ιστορικό δοκίμιο-μανιφέστο, το 1932, ο Ζυλιέν Μπεντά, ένας από τους πατέρες της ευρωπαϊκής ιδέας. «Κάντε την Ευρώπη, έστω ηγεμονική, και ο θεός του Άυλου θα σας χαμογελάσει».

Η επινόηση του «ευρωπαϊκού έθνους» δεν είναι δυνατή χωρίς αυτό τον εμπνευσμένο ρεαλισμό που εμβολιάζει το ιδανικό μέσα στο πραγματικό. Μου επιβάλλεται στη σκέψη αυτή η σύγκριση κι αυτός ο ρεαλισμός απέναντι στην προπαγάνδα του αντιευρωπαϊσμού εν ονόματι της αγίας και αναμαρτήτου ιδέας Ευρώπης. Δυο κατηγορίες ιπποτών της παναχράντου Ευρώπης έχουν πολεμήσει κάθε μεγάλο βήμα προς την πολιτική ενοποίηση, επομένως προς την πραγματική σύγκλιση των οικονομιών και την αλληλεγγύη των κοινωνιών: ο δεξιός εθνικισμός και ο ριζοσπαστικός αριστερισμός. Ο ιδεολογικός τραγέλαφος της σύμπραξης τους δεν μπορεί να εννοθεί έξω από τα πλαίσια του αντιευρωπαϊσμού. Ο εθνολαϊκισμός είναι η κοινή τους γλώσσα.

Πάντα, και σήμερα, απέναντι στην ομοσπονδιακή προοπτική ορθώνεται το ρακένδυτο φάντασμα του εθνικισμού δίπλα σ' εκείνο του αντιδυτικισμού, ως άμυνα υπέρ των εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων, που τάχι κινδυνεύουν. Είναι αυτονότο ότι δεν μπορεί να υπάρξει υπερεθνική δομή χωρίς την παραχώρηση μέρους των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατών που συμμετέχουν· όμως αυτή αντισταθμίζεται από πολλαπλά οφέλη για τις συμβαλλόμενες κοινωνίες και από την αυξημένη ασφάλεια των μελών μιας πολυεθνικής δύναμης.

CURTOS (Allemagne), MACDONALD, HENDRICKSON (Grande-Bretagne), BRIAND, LAVAL (France), GRANDI (Italie), BRUNING (Allemagne), Bánky (Tchécoslovaquie), SCHOBES (Autriche), ZALISZKI (Pologne), FRALAND (Norvège), VAN BLOKLAND (Pays-Bas), BECH (Luxembourg), UNDSET (Suede), HYSLOPS (Belgique), LINEROUS (Espagne), VENISIKOS (Grèce), BRANCO (Portugal), MOTTA (Suisse), KAROLYI (Hongrie), LATTIK (Lituanie), PAASCI (Finlande), MARINKOVIC (Yougoslavie), TITULESCO (Roumanie), BOERGAERS (Danemark).

Η Γη της Επαγγελίας - Οι Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης από τους Ντέρσο και Κέλεν.
Δημοσιεύθηκε στο λεύκωμα *Ιστορία των Περιούσιων Λαού* (της Ευρώπης), με αφορμή την 12η Σύνοδο της Κοινωνίας των Εθνών το 1931. Βιβλιοθήκη Ηνωμένων Εθνών, Γενεύη. Στο ρόλο του Μωσή ο Αριστείδης Μπριάν. Ανάμεσα στους ευρωπαίους ηγέτες διακρίνεται και ο Ελευθέριος Βενιζέλος.

Η ειρωνεία της σιδηράς πραγματικότητας
Η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης από το 1950 μέχρι σήμερα παίζεται

πάνω σ' αυτή την αντίθεση: κυριαρχικά δικαιώματα - υπερεθνική κοινότητα. Στον βαθμό που επικρατεί η λογική των κρατικών αυτοτελειών, η πραγ-

ματική σύγκλιση και η αλληλεγγύη εμποδίζονται. Και ακολουθεί το παράδοξο: η αποτυχία αποδίδεται στην ενοποίηση και όχι στην άρνησή της με τις εθνοκυριαρχικές αντιστάσεις.

Στο δίλημμα: ομοσπονδιακή Ευρώπη ή διακρατική συνεργασία, η απάντηση που δόθηκε ήταν μεσοβέζικη και νόθα. Κατέληξε σε λύση φονκισιοναλιστική, δηλαδή σε μια προοδευτική, συνεταιρική πρακτική τομέων της οικονομίας (παραγωγής και εμπορίου) και με τις αντίστοιχες πολιτικές θεσμίσεις, μιας χαλαρής συνομοσπονδίας κρατών και «Κοινής Αγοράς». Ξεκίνησε με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (CECA). Στην ιδρυτική δήλωση του πρωταγωνιστή της Ρομπέρ Σουμάν διατυπώθηκε καθαρά η φονκισιοναλιστική λογική του μεταρρυθμιστικού προγράμματος:

«Η Ευρώπη δεν θα δημιουργηθεί ξαφνικά, ούτε ως συνολική κατασκευή. Θα συγκροτηθεί με συγκεκριμένες πραγματοποίησεις, δημιουργώντας έτσι μια αλληλεγγύη εκ των πραγμάτων. Η ένωση των ευρωπαϊκών κρατών απαιτεί να εξαλειφθεί πρώτα η προαιώνια αντίθεση Γαλλίας - Γερμανίας».

Κατέληγε όμως με την πεποίθηση ότι αυτή η πρώτη σύμπραξη «ισοδυναμεί στην πράξη με πρώτο θεσμό μιας ευρωπαϊκής ομοσπονδίας που είναι απαραίτητη για τη σταθερή ειρήνη».

Η πραγματικότητα, ή έστω ο πραγματισμός, άλλη μια φορά ειρωνεύτηκε τον ιδεαλισμό: Ο Ζ. Μπεντά σ' εκείνο το ωραίο μανιφέστο του 1932, ανάμεσα στους εχθρούς της ευρωπαϊκής ενοποίησης, αμέσως μετά τους στρατιωτικούς, κατέτασσε «τους εμπόρους του σιδήρου και χάλυβα και τους πιστωτές χρυσού» (κεφ. IX). Ήταν αυτοί οι ακριβώς που έκαναν το πρώτο βήμα της ευρωπαϊκής ενότητας: βαριά μεταλλοβιομηχανία, τράπεζες.

Οι άγιοι πατέρες

- Βέβαια... τα μονοπάλιά τους... Αυτή είναι η Ευρώπη τους!

Η ιερή αγανάκτηση του δεξιού εθνικιστή κρύβει τη διπλή υποκρισία του αντικοινωνιστή και του αντιφιλελεύθερου. Ανάλογη είναι η υποκρισία του αριστερού εθνολαϊκιστή: υποτίθεται υλιστής, πιστός του κρατικού καπιταλισμού, του συγκεντρωτισμού και της σχεδιοποίησης. Του απόλυτου μονοπάλιου.

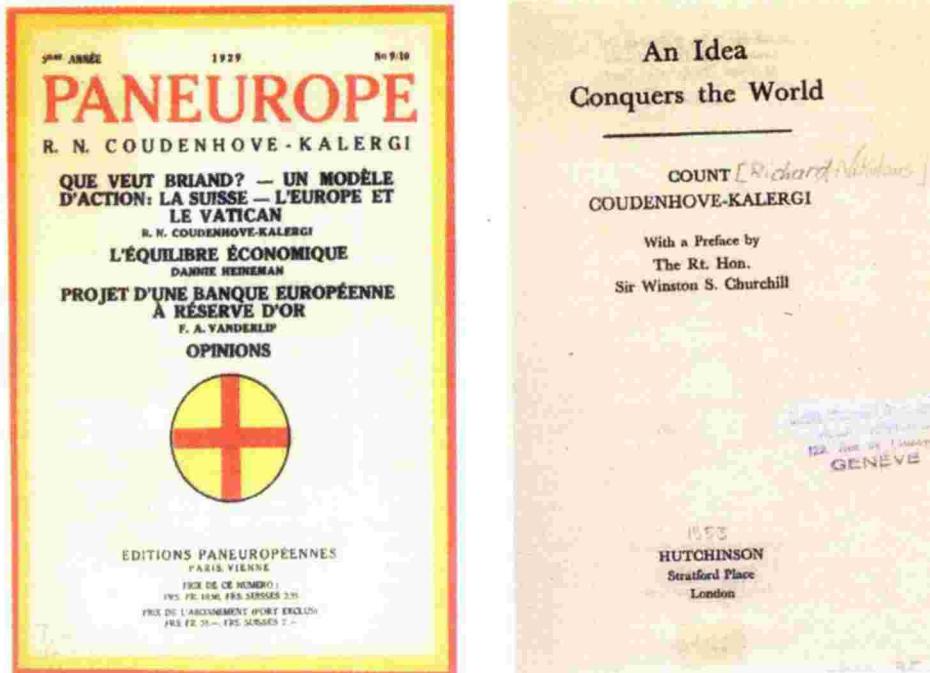
Η υπερεθνική ένωση προϋποθέτει μια υπέρβαση: τη δημιουργία νέου συστήματος ηθικών αξιών, έλεγε το μανιφέστο του Μπεντά. «Να επιστρέψουμε από τον Μαρξ στον Πλάτωνα. Επομένως, η πρώτη μεταρρύθμιση που οφείλετε να κάνετε για να πραγματοποιήσετε τους σκοπούς σας, ω ηθικοδιδάσκαλοι, [...] είναι να αποκαταστήσετε στο οικονομικό την αξιοπρέπειά του. Είναι να πάψετε να προσκυνάτε τον βαμό του Μαρξ, να υποκλίθετε στον βαμό του Πλάτωνα. Δεν είναι άλλωστε η πρώτη φορά που η ενοποίηση της Ευρώπης θα σας ζητήσει να εγκαταλείψετε τους γερμανικούς μύθους υπέρ των ελληνικών μύθων, να αρνηθείτε τους θεούς της Βόρειας θάλασσας, να στραφείτε προς τους θεούς της Μεσογείου».

Προβλέπω φούσκωμα του εθνικού στήθους... Ματαίως. Τον Απόλλωνα και την Αθηνά εννοούσε ο άνθρωπος, όχι τον Ερμή και, πολύ λιγότερο τους Καραγκιόζ - μπάρμπα Γιώργο...

Η ευρωπαϊκή ιδέα είναι γενναιόδωρη αλλά προϋποθέτει τον Λόγο, όχι το συναίσθημα και τον κοπανιστό αέρα. Δεν έχουν σχέση οι ελληνικές αναφορές του ευρωπαϊστή με τον εθνικισμό, το μίσος, το εμπόλεμο κλίμα και τη θυματική πόλα. «Συγκεκριμένα» που έλεγε και ο Ρ. Σουμάν, η ευρωπαϊκή ιδέα προϋποθέτει αμοιβαιότητα, κανόνες, παραχώρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Ένας μεγάλος πανευρωπαίος

Ας φουσκώσει, πάλι ματαίως, το εθνικό στήθος: ο πρώτος σύγχρονος πατέρας της ενωμένης Ευρώπης ως ομοσπονδίας λεγόταν Ριχάρδος Νικολάους Κουντενχόβε-Καλέργης. Ήταν όμως πολύ ολίγον Έλληνας και ακόμα λιγότερο Κρητικός... Το «Καλέργης», που διατηρούσε υπερφάνως η οικογένειά του, προερχόταν από κάποια μακρινή διασταύρωση στο γενεαλογικό τους δέντρο, με απόγονο της κρητικής αριστοκρατίας των Καλλέργηδων, από την εποχή της Ενετοκρατίας (13ος αιώνας...). Οι Καλλέργηδες, τόσο της Κισσάμου όσο και του Μυλοποτάμου, ήταν αρχοντικά σόγια που πλούτισαν στη συνεργασία με τους Βενετούς, αλλά και ηγήθηκαν κρητικών επαναστά-

Αριστερά, το έχωφύλλο της Πανευρώπης του Ριχάρδου Νικολάους Κουντενχόβε-Καλέργη που εκδόθηκε το 1929. Βιβλιοθήκη Ηνωμένων Εθνών, Γενεύη. Δεξιά, το Μια ιδέα κατακτά τον κόσμο, του Κουντενχόβε-Καλέργη, που εκδόθηκε το 1953 στο Λονδίνο με πρόλογο του Ονίνστον Τσάρτσιλ.

σεων. Το όνομά τους φτάνει μέχρι τα χρόνια του 1921, ακούστηκε δίπλα στου Καραϊσκάκη και του Μακρυγιάννη και δέθηκε με τη δημοκρατική εξέγερση του 1843. Ένας άλλος, ο Σταύρος Καλλέργης υπήρξε ο πρώτος διάσημος σοσιαλιστής μας, δίπλα στον Πλάτωνα Δρακούλη και τον Ρόκκο Χοϊδά, συνδέθηκε με τον Ζωρές, τον Ζολά, τον Κροπότκιν, ζήτησε τη βοήθεια της Ευρώπης για την απελευθέρωση της Κρήτης. Το τελευταίο κείμενο που άφησε ήταν κατά των Αναρχικών (1914).

Ο ίδιος ο Κουντενχόβε-Καλέργης ως ταυτότητα αντιπροσωπεύει την Πανευρώπη (αυτός ήταν και ο τίτλος του βιβλίου που έβγαλε το 1923).¹ Και όχι μόνο την Ευρώπη. Πολιτογραφήθηκε με αυστρουγρική υπηκοότητα, ήταν γιος διπλωμάτη πολύγλωσσου (μιλούσε δεκαέξι γλώσσες) και Γιαπωνέζας μητέρας, γεννήθηκε στο Τόκιο, μεγάλωσε στη Βοημία, σπούδασε στη Βιέννη, πήρε Τσεχοσλοβακική υπηκοότητα μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, παντρεύτηκε Εβραία, φλέρταρε για λίγο με τον Μουσολινισμό – ώπως πλήθος διανοούμενοι και καλλιτέχνες στη Δύση-, κατέφυγε στην Ελβετία και στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και μεταπολεμικά πήρε τη γαλλική υπηκοότητα. Ο αγώνας του για την ενωμένη, ομοσπονδιακή Ευρώπη καλύπτει ολόκληρη την ενήλικη ζωή του. Εγκατέλειψε τη φιλοσοφία που σπούδασε, για να αφιερωθεί στην πανευρωπαϊκή ιδέα. Αρχισε τη δραστηριότητά του στην Πράγα, προσπάθωντας να πείσει τον πρόεδρο Μάζαρυκ, ιδρυτή της σύγχρονης Τσεχοσλοβακίας μετά τη διάλυση της Αυστροουγγαρίας. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1920 ανέπτυξε πολύπλευρη

δραστηριότητα, διαβήματα, συναντήσεις, αρθρογραφία για την ευρωπαϊκή ένωση. Ίδρυσε Γραμματεία στη Βιέννη για τον σκοπό αυτό το 1924, και το 1926 οργάνωσε το πρώτο Ευρωπαϊκό Συνέδριο στο όπου συμμετείχαν είκοσι έξι χώρες. Δική του πρωτοβουλία ήταν, μετά τον πόλεμο, η σύγκληση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1949.

Από την ανθρωπιστική, πολιτιστική και ηθικοπολιτική αναγέννηση, που κήρυξε ο Κουντενχόβε-Καλέργης, μένει μόνο απήχηση στα καλύτερα επίσημα κείμενα της ενωσιακής διαδικασίας. Συμβολικά νιοθετήθηκε μια δική του ιδέα, τον 1929: η καθιέρωση ως ευρωπαϊκού ύμνου της «Ωδής στη χαρά» του Σίλλερ από το χορωδιακό μέρος της Ενάτης Συμφωνίας του Μπετόβεν. (Πάλι οι Γερμανοί!...).

Όραμα και πραγματικότητα

Η ιδέα της ευρωπαϊκής ενοποίησης που ενεργοποιείται πάλι το 1949, με τη συγκρότηση της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, είχε ήδη ηλικία ενός αιώνα ακριβώς. Στο Συνέδριο της Ειρήνης του 1849, ο Βικτόρ Ουγκώ λανσάρει την ιδέα των Ηνωμένων Πολιτειών της Ευρώπης στη βάση της αδελφότητας, του ανοίγματος των αγορών στο εμπόριο, αλλά και των πνευμάτων στις ανθρωπιστικές ιδέες και αξίες, με ένα Κοινοβούλιο εκλεγμένο με καθολική ψηφοφορία των Ευρωπαίων. Οραματιζόταν ήδη τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης και τις ΗΠΑ να δινούν τα χέρια πάνω από τον ωκεανό, ανταλλάσσοντας εμπορεύματα, τεχνικές, γνώση και τέχνη. «Και αυτή την ημέρα δεν θα χρειαστεί να την περιμένουμε τετρακόσια χρόνια, γιατί ζούμε πια σε καιρούς ταχύτητας» (9 Αυγούστου 1849).

Σε καιρούς ξέφρενης επιτάχυνσης σήμερα, το όραμα του Ουγκώ φαντάζει καθαρός ρομαντισμός, χωρίς να χάνει την προφητική του δυναμική. Η πραγμάτωση έχει σημασία, και αυτή ανήκει στους πολιτικούς. Ο P.N. Κουντενχόβε-Καλέργης είναι η προσωπικότητα-σύνδεσμος μεταξύ διανοούμενων και πολιτικών.

Η πρωτοπορία των ευρωπαϊστών, από τη δεκαετία του 1930, ανέδειξε δίπλα στον πολυεθνικό Κουντενχόβε φωτισμένους πολιτικούς σαν τον Αριστίντ Μπριάν, τον Ζαν Μονέ, τον Αλτιέρο Σπινέλλι κ.ά. Ο πρώτος, εμπνεόμενος από την Πανευρώπη του Κουντενχόβε-Καλέργη, δραστηριοποιήθηκε στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών για την ίδρυση Ενωμένης Ομοσπονδιακής Ευρώπης, την οποία περιέγραψε σε ένα αναλυτικό Memorandum, ως πρωθυπουργός της Γαλλίας το 1926 πρωταγωνίστησε στη Συμφωνία «Κέλογκ-Μπριάν», με τη συμμετοχή αντιπροσώπων εξήντα εθνών για την αποκήρυξη του πολέμου ως μέσου εθνικής πολιτικής και τιμήθηκε με το βραβείο Νόμπελ Ειρήνης (1926) από κοινού με τον Γερμανό πολιτικό Γκούσταβ Στρέζεμαν, που συμμετείχε ενεργά σ' εκείνη τη Συμφωνία.

Συνεχίζοντας, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την παράδοση των Γάλλων ευρωπαϊστών, ο Ζαν Μονέ, πολιτικός επιστήμονας και διπλωμάτης, αναγνώρισε την προτεραιότητα της οικονομίας αλλά εργάστηκε για να μην εγκαταείφθει η ομοσπονδιακή προοπτική. Κατά τον πόλεμο υπέβαλε στον Τσάρτσιλ σχέδιο οικονομικής ένωσης Γαλλίας-Βρετανίας. Ήταν ο βασικός συντάκτης του «Σχεδίου Σουμάν» για τον ευρωπαϊκό οικονομικό συντονισμό και διετέλεσε πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα. Δεν εγκατέλειψε ποτέ την ομοσπονδιακή ιδέα και οργάνωσε το 1955 την Επιτροπή Πρωτοβουλίας για τις Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης. Δικαίως αναγνωρίστηκε επίσημα ως «Ευρωπαίος πολίτης». Όπως ήταν αναμενόμενο, επικράτησαν οι πραγματιστές. Εμβληματική μορφή, από την άποψη αυτή, ήταν ο Βέλγος πολιτικός Πωλ Ανρί Σπάακ. Πρώτος σοσιαλιστής πρωθυπουργός της χώρας του στις παραμονές του πολέμου, πρωταγωνίστησε αμέσως μετά στη δημιουργία της Μπενελούξ (τελωνειακή ένωση Βελγίου-Ολλανδίας-Λουξεμβούργου), συμμετείχε στην ίδρυση και στα πρώτα βήματα του ΟΗΕ, πρωταγωνίστησε στη συμμαχία Βρετανίας-Γαλλίας-Μπενελούξ και στην ίδρυση του NATO, του οποίου υπήρξε γενικός γραμματέας. Προέδρευσε στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (1953), προπάντων όμως ο ρόλος του ήταν καθοριστικός στη Συνθήκη της Ρώμης (1 I-

ανοναρίου 1958) που δημιούργησε την Κοινή Αγορά.

Πολιτική κοινότητα; Κοινή άμυνα; Ποτέ!

Την άνοιξη του 1953 ναυάγησε το σχέδιο της δημιουργίας Ομοσπονδίας της Ευρώπης, με κοινή εξωτερική πολιτική και στρατό, θεσμούς Δικαιοσύνης και οικονομικής πολιτικής για τη σύγκλιση των εθνικών οικονομιών. Στα ευρωπαϊκά κοινοβούλια όπου ήλθε για επικύρωση το σύμφωνο δημιουργίας Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (CED), σηκώθηκαν οι ασπίδες του εθνικισμού, των αυτοκρατορικών βλέψεων και των αποικιοκρατικών υπολειμμάτων. Στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, οι Γκωλικοί και μαζί τους το KK Γαλλίας και αρκετοί σοσιαλιστές έδωσαν με πάθος τη μάχη υπέρ των εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων. Πολλοί αναμάστησαν τα περί αναγέννησης της Βέρμαχτ, διά της CED –η οποία ακριβώς απέκλειε κάτι τέτοιο–, ενώ στην πραγματικότητα εκείνο που τους ανησυχούσε ήταν η ταχεία ανάπτυξη και η ανταγωνιστική δυναμικότητα της γερμανικής οικονομίας.

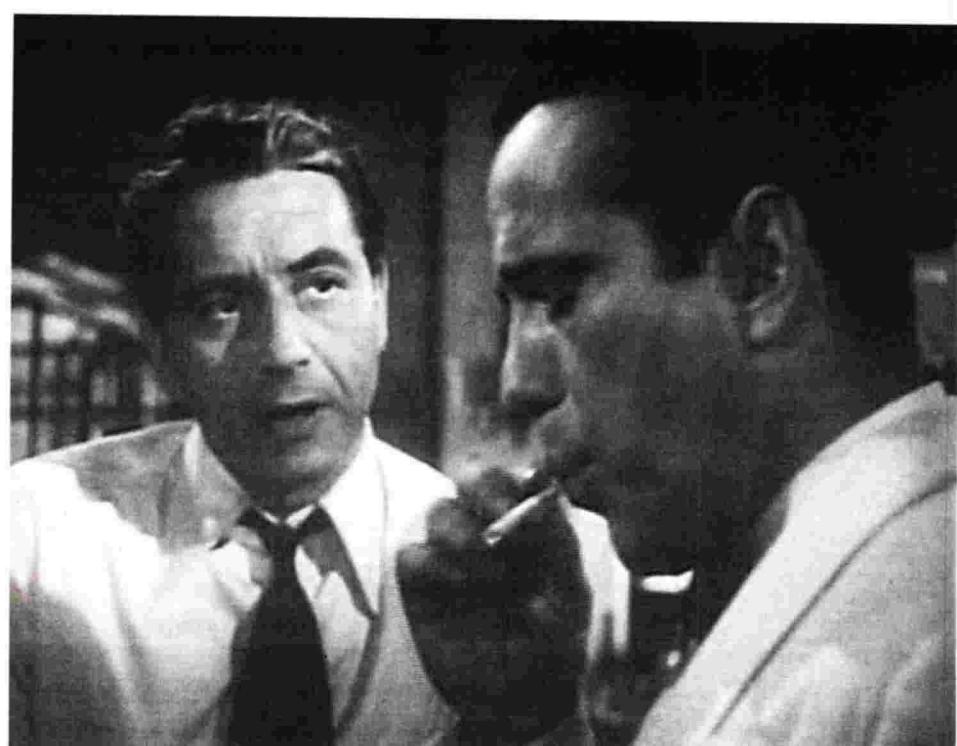
Εμείς δεν ήμασταν ακόμα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά η Αριστερά μας με τη σοβιετική της προσκόλληση εξεστράτευσε κι αυτή κατά της κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα έλυνε το γεωπολιτικό πρόβλημα της χώρας, αλλά και το οικονομικό.

Τι πρόβλεπε το σχέδιο για την Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα; Ουσιαστικά πραγμάτων την Πολιτική Κοινότητα, προκισμένη με υπερεθνικούς θεσμούς, κοινό προϋπολογισμό και κοινό στρατό, με αποκλειστικά αμυντικό προορισμό.

«Κάθε ένοπλη επίθεση εναντίον ενός από τα κράτη-μέλη ή εναντίον των αμυντικών δυνάμεων της Ευρώπης θα θεωρείται ως επίθεση εναντίον όλων των κρατών-μελών. Τα κράτη-μέλη και οι ευρωπαϊκές αμυντικές δυνάμεις θα προσφέρουν στο κράτος ή στις ευρωπαϊκές δυνάμεις που δέχονται επίθεση βοήθεια και συμπαράσταση με όλα τα διαθέσιμα μέσα, στρατιωτικά και άλλα...» (27 Μαΐου 1952).

Ο Μαντές Φρανς υπέβαλε το σχέδιο για έγκριση στη Γαλλική Εθνοσυνέλευση, η οποία το απέρριψε με 319 ψήφους, έναντι 264. Το «έγκλημα της 30ής Αυγούστου 1954», όπως ονομάστηκε αυτή η αρνητική εξέλιξη, ανέστειλε την ευρωπαϊκή πολιτική ενοποίησης. Έτσι ακυρώθηκε και το σχέδιο της 10ης Μαρτίου 1953 για τη διαφθωτική οργάνωση της Πολιτικής Κοινότητας.

Ευρω-αδιαφορία και σύγχυση
Η συνθήκη της Ρώμης του 1957 για την ατομική ενέργεια και την Κοινή

Αριστερά: Πορτρέτο του P. N. Κουντενχόβε-Καλέργκι. Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο του Πανεπιστημίου της Γενεύης. Δεξιά, σκηνή από τον ταινία Καζαπλάνκα (1942) του Μάικλ Κέρτι. Αριστερά: ο Πολ Χέρνιντ στον ρόλο του Βίκτορ Λάζλο, αντιστασιακού ήρωα της ταινίας ο οποίος ήταν εμπνευσμένος από την ζωή του Κουντενχόβε-Καλέργκι. Δεξιά, ο Χάμφρεϊ Μπόγκαρτ.

Αγορά επιβεβαίωσε την επικράτηση της φονκσιοναλιστικής πρακτικής της ένωσης. Χαρακτηριστικά, στα κείμενα της συμφωνίας δεν υπήρχε ούτε μια λέξη που θα παρέπεμπε σε ομοσπονδιακή ιδέα και πολύ λιγότερο σε Ηνωμένες Πολιτείες της Ευρώπης.²

Ικανοποιημένη η Βρετανία από το ναυάγιο της Πολιτικής και Αμυντικής Ένωσης, έκανε τα πρώτα της ευρωπαϊκά βήματα. Ο εθνικισμός του Ντε Γκωλ και η πληγωμένη ηγεμονική προσδοκία της Γαλλίας έκαναν τα υπόλοιπα, επιβάλλοντας τη γραμμή της «συνεργασίας εντός της ανεξαρτησίας».

Η μη πολιτική ολοκλήρωση αποτελεί το αντικειμενικό εμπόδιο, αλλά και το άλλοθι του πλούσιου Βορρά, στη σύγκλιση των εθνικών οικονομιών, την προσέγγιση των βιοτικών επιπέδων των κοινωνιών και στη δημοκρατικοποίηση των κοινοτικών θεσμών. Αυτά τροφοδοτούν την αδιαφορία του ευρωπαϊκού κόσμου και τον σκεπτικισμό, που, με τη σειρά τους, ενισχύουν τις κυριαρχικές τάσεις.

Η Συνθήκη της Λισαβόνας (2011) περιόρισε τις ομοσπονδιακές προσδοκίες σε ένα «φεντεραλισμό του εκτελεστικού», όπως λέει ο Γ. Χάμπερμας,³ εννοώντας το διευθυντήριο Μέρκελ-Σαρκού τότε.

Στα δημοψηφίσματα που έγιναν στις χώρες της Ε.Ε. για την επικύρωση ή την απόρριψη συμφωνιών και βημάτων προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση εκφράστηκε μεγαλειώδης η διάσταση, η αδιαφορία και η σύγχυση. Γενικά, ψήφισαν υπέρ –αλλά και κατά ενιοτε– οι λαοί των φτωχών χωρών, θετικά πάντα εκφράστηκαν μόνο οι λα-

οι των πρώην λαϊκών δημοκρατιών, ενώ οι πλούσιοι βροντοφώναζαν όχι. Από τη μια μεριά Ισπανία, Ιρλανδία, Αυστρία, Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβενία, Βαλτικές χώρες, Κύπρος, Μάλτα, από την άλλη Δανία, Γαλλία Ολλανδία. Στις περισσότερες χώρες, οι ευρωπαϊκές συνθήκες επικυρώθηκαν από τα κοινοβούλια (η Ελλάδα μεταξύ αυτών) γιατί οι κυβερνήσεις αμφέβαλλαν για το αποτέλεσμα ενός δημοψηφίσματος.

Δεν έλειψαν και οι παλινωδίες. Οι Δανοί ψήφισαν όχι για την Ενωμένη Ευρώπη το 1992, αλλά ναι το 1993. Το ίδιο και οι Ιρλανδοί: όχι το 2001, ναι το 2002. Στις πρώην «σοσιαλιστικές χώρες» η θετική ψήφος υπέρτερούσε πάντα συντριπτικά: Εσθονία, Λετονία 66%, Τσεχία 77%, Πολωνία 77,45%, Ουγγαρία 83,76%, Σλοβενία 89,61%, Λιθουανία 91,4%.

Το φόβητρο του φιλελευθερισμού
Τη χαριστική βολή στην τελευταία μεγάλη προσπάθεια για πολιτική ενοποίηση, με το «σχέδιο Συντάγματος» του 2004, την έδωσαν η Γαλλία και η Ολλανδία. Ο γαλλικός λαός το απέρριψε με 54,7% στις 29 Μαΐου 2005, παρά το γεγονός ότι στη διέπουσα γραμμή του «Συντάγματος» κυριάρχησαν οι απόψεις του Ζισκάρ ντ' Εστέν και παρά το πλεονέκτημα της αύξησης της γαλλικής συμμετοχής στις αποφάσεις από το 9% σε 13%. Τα συντριπτικά κόμματα στην εξουσία έκαναν καμπάνια υπέρ του ναι, ενώ οι Σοσιαλιστές διασπάστηκαν. Ένας μέγας σοσιαλιστής, ακόμα ενεργός παράγων, ηγήθηκε της εκστρατείας για την απόρριψη. Ο ανεπάγγελτος γιος του είχε βρεθεί να εί-

ναι ιδιοκτήτης πολυτελούς κατοικίας, με τα λεφτά που κέρδισε στο Καζίνο...

[Ξέρει κανείς έστω και έναν άνθρωπο που να πλούτισε στον τζόγο; Μόνο στη λογοτεχνία συμβαίνει καμιά φορά, αλλά και πάλι, εκεί ο τυχεράκιας χαρτοπαίκτης της Ντάμα πίκα (Πούσκιν) είχε κάνει συμβόλαιο με τον διάβολο, ο οποίος του την έφερε στο τέλος].

Δυο μέρες μετά τους Γάλλους, οι Ολλανδοί τους ξεπέρασαν με 61,6% υπέρ του όχι. Σε μας δεν έγινε δημοψηφίσμα, αλλά στον υπέρτατο θεσμό μας, τον εθνικό καφενέ, υπερτερούσε συντριπτικά το όχι. Η ηρωική Αριστερά, κατά πλειονότητα, στα ΜΜΕ όπου εκφραζόταν, πρόταξε τα «χάρτινα στήθη» της κατά της ενιαίας Ευρώπης, που –πώς να το κάνουμε – ήταν Δύση και καπιταλισμός. «Μπράβο στη Γαλλία!» άκουγε παντού. Θυμάμαι ότι και ο εθνικός ταξιτζής, άλλος υπέρτατος φυλετικός θεσμός, όταν μάθαινε πως η γυναίκα μου είναι Γαλλίδα, μας επιδαψίλευε ακατάσχετα κομπλιμέντα, τα οπίοια εισέπραττα αχρεωστήτως κι εγώ...

Είναι αλήθεια ότι εκείνο το σχέδιο συντακτικής συγκρότησης της Ευρώπης ήταν ένα ασυμμάζευτο και πολυσέλιδο κιτάπι, που το τρίτο μέρος του περιλάμβανε 448 άρθρα, ενοποιώντας όλα τα κατά καιρούς θεσμικά μέτρα πέντε προηγουμένων συνθηκών. Κάποιοι μυγιάζονταν για το τι θα μπορούσαν να υπονοούν διατυπώσεις περί πλειοψηφίας-μειοψηφίας. Πολλές μικρές χώρες στη διακυβερνητική επιτροπή, απαίτησαν (και πέτυχαν) να εκδιωχθεί από το Προοίμιο ο Θουκυδίδης του Επιταφίου. «Το Σύνταγμα μας λέγεται δημοκρατία, γιατί η ζουσία δεν είναι στα χέρια μιας μειο-

ψηφίας, αλλά των πολλών...». Αντιδρούσαν, οι μικροί, στην πληθυσμιακή ποσόστωση των εθνικών ομάδων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στους Επιτρόπους κ.λπ. Ήθελαν παμψηφία σε όλες τις αποφάσεις, δηλαδή ουσιαστικά δικαιώμα βέτο.

Αλλά το σημείο στο οποίο οι ιδεοληψίες, με πρώτο το μίσος κατά του φιλελευθερισμού, έβρισκαν πρόσφορο έδαφος, ήταν η προβλεπόμενη λειτουργία «μιας εσωτερικής αγοράς, όπου ο ανταγωνισμός θα είναι ελεύθερος και όχι υπονομευμένος». Μόλις το διάβαζε αυτό στο Προοίμιο ο αριστερός ένιωθε να ορθώνονται οι τρίχες της κεφαλής του, ως να έβλεπε μπροστά του ολόσωμο τον Εξαποδώ της αγοράς ή φιλελευθερισμό. Ακούς εκεί «ελεύθερος ανταγωνισμός!». Χωρίς μονοπώλια, χωρίς τραστ και κόλπα για τη διατήρηση υψηλών τιμών!... Ποτέ!

Η δήθεν αντιμονοπωλιακή λογική ακροαριστερών και ακροδεξιών κυριαρχιστών απέδωσε στο σχέδιο χαρακτήρα «ούλτρα φιλελεύθερο» αποκαλύπτοντας την κρατικίστικη ιδεοληψία τους, που είναι πράγματι «ούλτρα μονοπωλιακή». Άλλη μια φορά, οι «καλοί» τορπίλιζαν την τελευταία μεγάλη προσπάθεια των «κακών» για ευρωπαϊκή ενότητα, σύγκλιση των οικονομιών, ασφάλεια και αλληλεγγύη.

Όλα ή τίποτα;

Μεταξύ μαξιμαλισμού και μινιμαλισμού διακυβεύεται εξήντα πέντε χρόνια τώρα η ενωτική υπόθεση. Ο πρώτος αρνείται τα μικρά βήματα, εν σύνθετι των μεγάλων τα οποία απορρίπτει ο δεύτερος ως επικίνδυνα, ανατρεπτικά, ουτοπικά. Η πραγματικότητα αποφασίζει.

Όταν ο Z. Μπεντά εξόρκιζε τους Ευρωπαίους να φτιάξουν την Ευρώπη «έστω ηγεμονική», δεν ήταν «Μερκελιστής». Αναγνώριζε την πραγματικότητα των εθνικών προκαταλήψεων, των εγωισμών, την αδράνεια των λαών, τα οχυρωμένα στον συντηρητισμό συμφέροντα. Γι' αυτό ο ρεαλισμός του αναβαθμίζοταν στην πιο επαναστατική πρόταση: κήρυξε Ευρωπαϊκό έθνος πολύ σαφέστερα από τον B. Ουγκώ. Ως τότε, τον πρώτο λόγο έχουν τα μικρά θετικά βήματα, σαν εκείνα του Zan Μονέ και του Ρομπέρ Σουμάν το 1953 που είδαμε παραπάνω.

Θέλω να πω ότι τίποτα και ποτέ στην Ιστορία δεν έγινε όπως «θα έπρεπε» να είχε γίνει. Ούτε μια φορά. Ούτε κατά προσέγγιση. Την αθηναϊκή δημοκρατία υπάρχουν σήμερα υπερδημοκράτες που την παραβάλλουν με τη Νοτιοαφρικανική Ένωση του απαρτχάιντ. Η Γαλλική Επανάσταση ξέχασε στην προμετωπίδα των δημοσίων κτιρίων το «Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφότητα»,

Ο Zan Μονέ σε συνέντευξη τύπου στις Βρυξέλλες, 3 Μαΐου 1973. Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

αλλά θα έφτανε για τη δικαίωσή της η διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η αγγλική επανάσταση, μάζι με την εποποίια του εμπορίου, έχει στην παρακαταθήκη της τον Κοινοβουλευτισμό και το *habeas corpus*. Η ανακάλυψη της Αμερικής δεν αντιπροσωπεύεται από το δουλεμπόριο, είναι το μεγάλο γεγονός της νεωτερικότητας. Τι να πούμε για την Οκτωβριανή Επανάσταση... Η ιδεολογία που επαγγέλθηκε την πλήρη χειραφέτηση και την κοινωνική δικαιοσύνη πραγμάτωσε τη στρατοπεδική κοινωνία, το μαζικό έγκλημα. Και σημείωσε το μεγαλύτερο πολιτικό ναυάγιο της Ιστορίας.

Από τον Ουγκώ στον Χάμπερμας
Αν έλθουμε στον χώρο του πνεύματος, των διανοούμενων, η απογοήτευση των προσδοκιών είναι συγκλονιστική. Η πραγματικότητα σάρκασε τα πιο αισιόδοξα ανθρωπιστικά οράματα. Ο Ουγκώ πρόβλεψε Ευρωπαϊκό έθνος στον 20ό αιώνα και οριστικό τέλος των πολέμων την ημέρα που το πρώτο αεροπλάνο θα συνδέσει δυο ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Ξέρουμε πώς πραγμάτωσε ο Χίτλερ την ευρωπαϊκή ενότητα και πώς συνέδεσε το αεροπλάνο Βερολίνο, Λονδίνο, Άμστερνταμ, Αμβούργο, Πειραιά, Δρέσδη...⁴

Η Ευρώπη, έστω και «αμαρτωλή», έστω και έκπτωση της Πανευρώπης του Κουντενχόβε-Καλλέργη, είναι αλματώδης πρόοδος στην παγκόσμια σκηνή. Και για την Ελλάδα, η μόνη προοπτική ευημερίας, ασφάλειας και σταθε-

χε δει τότε –2011– και τον ακροαριστερό) που επιχειρεί να διαιρέσει τους εθνικούς λαούς ως «μακρούποκείμενα» απομονωμένα μεταξύ τους, ώστε να μπλοκάρει τη δημοκρατική θέληση χωρίς σύνορα. Για τον σκοπό αυτό όμως «θα έπρεπε κάθε χώρα να παραιτείται βαθιαία της νομοθετικής της αυτοτέλειας».

Ο Γ. Χάμπερμας φρονεί ωστόσο ότι η ομοσπονδιακή μορφή δεν είναι σήμερα η καλύτερη λύση. Αντίθετα, η Συνθήκη της Λισαβόνας (2011) είναι αρκετή, παρ' όλον ότι περιόρισε τις ομοσπονδιακές προσδοκίες σε ένα «φεντεραλισμό του εκτελεστικού», παραπέμποντας στο διευθυντήριο Βερολίνου-Παρισιού, μίγμα «φιλελευθερισμού αλαγμανικά και γαλλικού κρατισμού».⁵

Μας αφορά ο σοβαρός προβληματισμός και η προοπτική θα αφήσουμε να θυσιαστεί σε ιδεοληψίες και μικρομεγαλικές φαντασίες η ευρωπαϊκή μας ύπαρξη; Η Ελλάδα είναι το δέκατο μέλος της Ε.Ε. (1.1.1981), πέντε χρόνια πριν από την Ισπανία, έξι πριν από την Πορτογαλία, είκοσι έξι χρόνια πριν από τη Ρουμανία και τη Βουλγαρία. Σήμερα η Ευρώπη πάει προς την ολοκλήρωσή της με την απαραίτητη ένταξη των υπολοιπών βαλκανικών χωρών. Θα καθίσουμε να βλέπουμε απ'έξω την ευρωπαϊκή Σερβία, το Μαυροβούνιο, την Αλβανία, την ΠΓΔΜ, ίσως και την Τουρκία; ▲

1 Richard N. Coudenhove-Kalergi, *Πανευρώπη*, επιμ. Επαμεινώνδας Α. Μαριάς, πρόλογος Μιχάλης Παπαγιαννάκης και Εμμανούήλ Σ. Καλλέργης, Περί Τεχνών, Πάτρα 2004.

2 Bino Olivi, Alessandro Giaccone, *L'Europe difficile. Histoire politique de la construction européenne*, Gallimard, Παρίσι 1998 (2001 και 2007 επανεκδόσεις συμπληρωμένες). Βλ. ιδιαίτερα τα κεφάλαια ΙΙ και ΙΙΙ.

3 Jürgen Habermas, *La constitution de l'Europe*, μετρ. από τη γερμανικά Christian Bouchindhomme, Gallimard, Παρίσι 2012 (Suhrkamp, Βερολίνο 2011), σ.112. (Ελληνική μετάφραση, Γιούργκεν Χάμπερμας, *Για ένα σύνταγμα της Ευρώπης*, Πατάκη, Αθήνα 2012).

4 Δ. Ραντόπουλος, «Κοντοσούβι ή λουκάνικο Φραγκφούρτης, Λαζανίδα ή λαζανάκι Βρυξέλλων», ARB, τχ. 23, Νοέμβριος 2011, σ. 45-49. Βλ. επίσης, στην ARB, τχ. 7, Μάιος 2010, τα άρθρα των Π. Ιωακειμίδη, «Η Ευρώπη στα πρόθυρα νευρικής κρίσης», σ. 8-9· Μαρκ Μαζάνουερ, «Η Ευρώπη και οι αμφιστημίες του Πέρι Αντερσον», σ. 22-24· Περικλής Σ. Βαλλιάνος, «Η Ευρώπη ως ιδέα: αποχαιρετισμός στη χαμένη πατρίδα», ARB, τχ. 31, Ιούλ.-Αύγ. 2012, σ. 58-62.

5 Jürgen Habermas, δ.π., σ. 109, 112, 156-158 κ.α.